

Герасимович І.А.

ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНІРИНГ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ ІННОВАЦІЙ

Досліджено теоретичні основи фінансового інжинірингу як інноваційного об'єкта обліку в системі управління підприємством в умовах динамічного ринкового середовища. Визначено інструменти, які в поєднанні дають можливість розробляти нові фінансові моделі і на їх основі – процедури більш ефективного управління фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

Ключові слова: *інжиніринг, фінансовий інжиніринг, фінансові інструменти, інноваційна діяльність, центри фінансової відповідальності; фінансовий облік; податковий облік; управлінський облік.*

Постановка проблеми. Корінні зміни в соціально-економічній сфері, що відбулися протягом останніх двадцяти років в Україні, створили можливості впровадження ринкових методів господарювання, одним із яких є фінансовий інжиніринг. Фінансовий інжиніринг ефективно зарекомендував себе в країнах з розвинутою ринковою економікою в умовах динамічної конкуренції. Це обумовлює необхідність і актуальність дослідження щодо обґрунтування теоретичних засад фінансового інжинірингу як об'єкта обліку інноваційної діяльності в системі управління сучасним українським підприємством, на основі яких формується його обліково-аналітичне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємство – це складна система, що створена на розподілі праці для досягнення визначених цілей. Побудова раціональної бізнес-системи підприємства, її інтеграція в діловий обіг, здійснення контролю за ключовими фінансово-економічними параметрами діяльності, а також зміна внутрішнього та зовнішнього середовищ можуть бути досягнуті за допомоги методів та інструментів інжиніринга. Наскільки він актуальний сьогодні, свідчать трактування його сутності вченими різних країн.

Б.М. Рапопорт та А.І. Скубченко під інжинірингом бізнесу розуміють «систему методів та прийомів, що використовуються для створення бізнесу та задовольняють внутрішні цілі підприємства» [4, с.55]. У це поняття включають такі елементи, як процедури для проектування бізнесу, знання, що дозволяють виміряти ефективність вкладеного в об'єкт капіталу, винахідливість тощо.

І.Т. Балабанов розглядає інжиніринг, «як визначену форму експорту послуг (передачу знань, технологій та досвіду) із країни виробника до країни замовника» [1, с.460]. Інжиніринг включає комплексні дослідження щодо підготовки техніко-економічного обґрунтування, комплексу проектних документів, а також розробку рекомендацій стосовно організації виробництва та управління, експлуатації обладнання та продажу готової продукції. Фінансовий інжиніринг є більш вузьким поняттям.

Однак всі інжинірингові послуги безпосередньо пов'язані з інноваціями в фінансовому управлінні компанією.

І.А. Бланк наводить наступне визначення цього поняття: «Фінансовий інжиніринг – процес цілеспрямованої розробки нових фінансових інструментів або нових схем здійснення фінансових операцій» [2, с.359].

Б.П.Рапопорт та А.І.Субченко характеризують це поняття так: «Фінансовий інжиніринг – розробка системи фінансового управління та мінімізації фінансових ризиків» [1, с.109]. Це визначення є більш розширеним та більше відповідає реаліям сучасної України.

Стівен Росс розумів під фінансовим інжинірингом технологію управління фінансовими ризиками на терміновому фондовому ринку за допомоги операцій хеджування. До них відносять форвардні, ф'ючерсні та опціонні контракти, що отримали поширення і на українському ринку цінних паперів. С.Росс вважав, що фінансовий інжиніринг передбачає створення нових похідних паперів, а також комбінування існуючих деривативів для виконання особливих завдань хеджування. [5, с.678].

Але в роботах вказаних вчених приділяється недостатньо уваги адаптації набутого досвіду, і особливо зарубіжного, щодо практичних реалій функціонування підприємств і особливо в умовах динамічного і конкурентного ринкового середовища.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань у статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: спостереження, аналізу і синтезу, системного та комплексного підходу; канонічного аналізу; діалектичний метод; статистико-аналітичний. Методи прогнозування й економікоматематичного моделювання застосовано для визначення параметричних характеристик об'єкта дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз і оцінка діючих теоретичних засад фінансового інжинірингу на предмет їх відповідності визначенню об'єктів обліку для обґрунтування на їх основі обліково-аналітичного забезпечення використання фінансового інжинірингу як складової системи управління сучасним підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Фінансовий інжиніринг можна тлумачити як технологію розробки нових фінансових моделей, інструментів та процедур управління фінансовою діяльністю підприємств. Він включає в себе нові форми залучення капіталу та фінансування реальних, нематеріальних та фінансових активів. Фінансовий інжиніринг акумулює також комплекс процедур, пов'язаних з аналізом та оцінкою ефективності інвестиційних проектів та фондкових інструментів (портфельних інвестицій).

Для прийняття управлінських рішень фінансовий інжиніринг надає спеціалістам підприємств необхідний інструментарій у вигляді фінансових моделей.

До фінансових моделей в поточній (операційній) діяльності підприємства можна віднести:

- 1) діагностику фінансового стану підприємства та його структурних підрозділів;
- 2) розробку оптимальних договірних схем для мінімізації податкових платежів, проведення взаємозаліків, погашення дебіторської і кредиторської заборгованості;
- 3) побудову комплексної системи управління витратами та доходами;
- 4) впровадження управлінського обліку за допомоги систем «директ-костинг» або «стандарт-костинг»;
- 5) виділення в структурі підприємства «центрів фінансової відповідальності» та «центрів фінансового обліку»;
- 6) визначення критичної «точки беззбитковості» та запасу фінансової міцності за допомоги ефекту виробничого важіля;
- 7) організацію системи контролінгу.

До фінансових моделей в інвестиційній діяльності відносять:

- 1) застосування простих та динамічних методів оцінки ефективності інвестиційних проектів;
- 2) вибір способів фінансування інвестиційних проектів;
- 3) оперативне управління реалізацією проектів;
- 4) оптимізацію бюджету капіталовкладень.

У фінансовій діяльності використовують такі моделі:

- 1) оцінка вартості фінансових інструментів;
- 2) дисконтування грошових потоків;
- 3) оцінка доходності та ризику фінансових активів;
- 4) захист від фінансових ризиків;
- 5) облік витрат і доходів на фінансовий інжиніринг як інноваційний продукт.

Створення загальної керованої системи на підприємстві (фінансового інжинірингу) передбачає процес впорядкованих дій з формування раціональної структури управління, забезпечення єдиного інформаційного поля та постановки технології планування, обліку та контролю за рухом грошових коштів та фінансових результатів. Всі процедури побудови загальної керованої системи повинні бути підпорядковані ідеї їх позитивного впливу на під-

вищення вартості підприємства або доходності його господарських операцій.

Основні вимоги, що висуваються до раціональної структури фінансового управління (фінансового інжинірингу), такі:

- 1) ресурсне забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства, що сприяє зростанню його ринкової вартості;
- 2) частина загального управління підприємством, що одночасно забезпечує всі його компоненти;
- 3) процедури, пов'язані з управлінням, носять стабільний характер;
- 4) повнота та форми в значній мірі визначаються галузевими особливостями, організаційно-правовим статусом підприємства та впливом зовнішнього середовища на його господарську діяльність;
- 5) визначається специфічним характером грошових потоків підприємства;
- 6) здійснюється тільки у взаємозв'язку з грошовим ринком та ринком капіталу;
- 7) процедури, пов'язані з фінансовим управлінням підприємством, генерують свої специфічні види ризиків;
- 8) забезпечує стабілізацію економічного розвитку підприємства;
- 9) виступає індикатором ефективності його комерційної діяльності.

Цим вимогам до фінансового інжинірингу повинно відповідати поєднання трьох облікових систем: бухгалтерської, податкової та управлінської. Система управління будується на оперативній інформації, опираючись на планову та створює можливості для фінансового контролінгу.

Система фінансового інжинірингу на підприємстві включає:

- організаційну структуру;
- фінансову структуру;
- логістику;
- бюджетування.

Формування фінансового інжинірингу як керованої системи на підприємстві забезпечує:

- 1) раціональне використання всіх видів ресурсів та технологій і на цій основі – стійка позиція на ринку товарів та послуг;
- 2) перехід від оперативної форми управління до управління на базі прогнозного аналізу та планування;
- 3) підвищення ринкової вартості підприємства та доходності поточних господарських операцій;
- 4) підвищення платоспроможності [3, с.11-12].

Розробку стратегії розвитку підприємство здійснює на базі проведення прогнозів динаміки ринку продукції, що випускається, оцінки потенційних ризиків, проведеної фінансової діагностики та оцінки ефективності системи управління.

Система організаційного забезпечення проекту фінансового інжинірингу – це сукупність внутрішніх структурних підрозділів та служб, що

забезпечують його впровадження та успішне функціонування на певному підприємстві.

Методологія організаційного забезпечення проекту фінансового інжинірингу повинна бути інтегрована із загальною структурою управління компанією. Для успішного вирішення цього завдання на підприємстві доцільно здійснити комплекс управлінських процедур організаційного, технологічного та аналітичного характеру.

Заходи зі створення системи фінансового інжинірингу слід розглядати як окремий інноваційний проект, раціональне управління яким, в рамках інжинірингу бізнесу є одним із ключових факторів для досягнення поставлених цілей. Такими цілями можуть бути, наприклад, подолання збиткової діяльності, забезпечення стабільного фінансово-господарського розвитку, вихід на позицію лідера на товарному та фінансових ринках, впровадження системи бюджетного управління.

В залежності від поставлених цілей, кінцевий результат фінансового інжинірингу різний. Так, якщо ціль – ліквідація збитків, то ключовий критерій для її досягнення та кінцевий фінансовий результат – покриття збитків до нульового значення.

Принципи формування організаційної системи управління передбачають центри управління за трьома основними ознаками:

- 1) ієрархічна побудова – передбачає виділення різних рівнів управління;
- 2) функціональна побудова – розподіл центрів управління за функціями або видами діяльності;
- 3) процесно-рольова побудова – впровадження в діловий обіг компанії системи управління бізнес-процесами.

Концепція управління на підставі «центрів відповідальності» передбачає формування структурних підрозділів компанії, які повністю контролюють аспекти фінансової чи інвестиційної діяльності, а їх керівники самостійно приймають управлінські рішення в рамках цих аспектів та несуть повну відповідальність за свої дії.

Існують такі типи центрів фінансової відповідальності:

- 1) центр затрат – виробничий та постачальницький підрозділ;
- 2) центр доходу – збутовий підрозділ;
- 3) центр прибутку – структурний підрозділ із завершеним циклом виробництва;
- 4) центр інвестицій – відділ капітального будівництва.

«Центр фінансової відповідальності» – це компонент фінансової структури підприємства, що включає один або декілька структурних підрозділів, діяльність яких може бути оцінена, незалежно від інших підрозділів за допомогою методів управлінського обліку.

Виділяють такі ознаки, що застосовуються для класифікації «центрів фінансової відповідальності»:

1. Витрати – обсяг грошових ресурсів, що використовуються на закупівлю матеріальних ре-

сурсів, податки та збори, оплату послуг сторонніх організацій;

2. Доходи – надходження від продажу основної продукції, продукції допоміжних виробництв, інших надходжень від продажу;

3. Затрати – витрати, що виникають у ході виробничої діяльності та відносяться на собівартість продукції;

4. Інвестиції – доходи та витрати, пов'язані з інвестиційною діяльністю.

Формування центрів фінансового обліку передбачає впровадження сучасної методології планування та управління, бухгалтерського та управлінського обліку, звітності, аналізу та контролю фінансово – господарської діяльності, а також – наявність кваліфікованих спеціалістів, що здатні об'єктивно аналізувати та оцінювати ефективність результатів проведеної роботи. При побудові фінансової структури необхідно концентрувати увагу, на тому, що організаційна структура повинна бути підпорядкованою фінансовій та служити одним із способів досягнення цілей підприємства. Тому проектування структури фінансового управління можна розглядати як базу для фінансового інжинірингу. В завершальну модель управління фінансами підприємства включають системи бізнеспланування, бюджетування та фінансового контролінгу. Ланкою, що пов'язує три елементи фінансової моделі, є фінансовий інжиніринг.

При конструюванні фінансової моделі важливе значення має інформаційна база фінансового інжинірингу. Система інформаційного забезпечення фінансового управління на підприємстві відображає процес безперервного, цілеспрямованого підбору відповідних інформаційних показників, необхідних для здійснення аналізу на підставі планування, контролю та підготовки оперативних управлінських рішень за всіма аспектами фінансової та інвестиційної діяльності.

Як було сказано вище, система фінансового управління будується на інформаційному полі трьох інформаційних систем – бухгалтерської, управлінської та податкової. Кожне управлінське рішення у визначений момент вимагає чітко визначеної інформації. Тому, в залежності від того, хто користувач інформації, і формується система інформаційного забезпечення.

Бухгалтерський облік є базою для складання фінансової звітності. Тому вивчення бухгалтерського обліку вимагає розуміння процесу прийняття рішень та наявності даних про користувачів інформації. Управлінський облік виник на перетині двох дисциплін – обліку та менеджменту. Основне призначення управлінського обліку полягає в забезпеченні функцій збирання, систематизації та аналізу інформації, необхідної внутрішнім користувачам для прийняття управлінських рішень. В наш час управлінський облік не обмежується тільки аналізом та управлінням затратами. Важливим завданням управлінського обліку стає забезпечення об'єктивною інформацією процесів планування та бюджетування, тобто процедур розподілу та регулювання ресурсів підприємства на найближчу пер-

спективу для досягнення поставлених цілей. При цьому бюджетування включає не тільки процедуру формування бюджетів, але й контроль за їх виконанням, а також аналіз можливих відхилень. Основна відмітна ознака управлінського обліку – вертикальна та горизонтальна інтегрованість у загальну систему управління підприємством.

Регістри податкового обліку служать основою для отримання фінансової інформації про стан розрахунків з бюджетом, а також для побудови системи податкового планування.

Головне питання побудови обліку для фінансового інжинірингу – як отримати достовірну інформацію. Ключовим елементом системи фінансо-

вого управління є бюджетування капіталу, доходів та витрат підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Впровадження і функціонування фінансового інжинірингу як інноваційного продукту неможливі без окремої системи бухгалтерського, податкового і управлінського обліку. Тільки вони можуть забезпечити контроль за формуванням гнучкої системи управління фінансами, що спрямована на вирішення проблем бюджетної, кредитної, інвестиційної та маркетингової політики і дозволить суттєво підвищити ділову активність підприємства та ефективність його діяльності. Це вимагає подальших досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. – М.: Финансы и статистика/ Балабанов И.Т., 2000.
2. Бланк И.А. Словарь-справочник финансового менеджера/ И.А. Бланк – Киев; Ника-Центр; Эльга, 1998.
3. Бочаров В.В. Финансовый инжиниринг/ В.В.Бочаров – СПб.: Питер, 2004. – 400 с.: - (Серия «Академия финансов»)
4. Рапопорт Б.М. Инжиниринг и моделирование бизнеса / Б.М.Рапопорт, А.И. Скубченко – М.: Тандем, 2001.
5. Росс С. Основы корпоративных финансов: пер. с англ. / С. Росс. – М.: Лаборатория базовых знаний, 2000.